

ELŻBIETA KMITA-DZIASEK, JÓZEFINA KRÓL-NOWINSKI¹

Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie

Oddział w Krakowie

AKTYWIZACJA ZAWODOWA KOBIET POPRAZ TURYSTYKĘ DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA OBSZARACH WIEJSKICH

Nadesłany: 31.10.2019 Zaakceptowany do druku: 19.11.2019

1. Wstęp

Turystyka wiejska obejmuje szerokie spektrum działalności turystycznych organizowanych w środowisku wiejskim w oparciu o atrakcje przyrodnicze, kulturowe i atuty codziennego życia mieszkańców wsi [Wojciechowska 2009]. Turystyka wiejska ma szczególne i ugruntowane znaczenie w wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich². Pozytywne oddziaływanie turystyki na tereny wiejskie dotyczy aspektów ekonomicznych, społecznych i kulturowych. Turystyka wzbogaca możliwości zatrudnienia i uzyskiwania dodatkowych dochodów przez mieszkańców wsi, świadczących zarówno podstawowe usługi turystyczne, jak i usługi komplementarne, w tym związane z dziedzictwem. Ruch turystyczny zwiększa zapotrzebowanie na sprzedaż bezpośrednią produktów rolnych, w tym szczególnie

¹ Wkład pracy: Elżbieta Kmita-Dziasek – 50%, Józefina Król-Nowinski – 50%.

² Obszar wiejski, to pojęcie niejednolicie rozumiane, nie tylko dlatego iż posługują się nim przedstawiciele różnych dziedzin nauki, takich jak: ekonomia, geografia, socjologia, kulturoznawstwo czy etnografia – ale też, że stosowane jest ono w wielu aktach prawnych i to nie zawsze spójnie. Np. w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2014–2020 podaje się, że obszary wiejskie to „tereny położone poza granicami administracyjnymi miast, czyli gminy wiejskie lub części wiejskie gmin miejsko-wiejskich”. Natomiast w opisie warunków kwalifikowalności pomocy z tego Programu – że pomoc może być przyznana jeśli operacja „realizowana jest w miejscowości, należącej do: gminy wiejskiej lub gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, lub gminy miejskiej z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców” [Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020, 2019]. Dlatego też w niniejszej pracy przyjęto, że obszar wiejski to: obszar kraju z wyłączeniem miast liczących powyżej 5000 mieszkańców, tak jak zostało to przyjęte w Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030.

produktów regionalnych przyczyniając się do utrzymania istniejącej produkcji, rozszerzenia przetwórstwa produktów spożywczych, podniesienia jakości oferowanych towarów oraz zachowania tradycyjnych upraw i hodowli. Z kolei zainteresowanie turystów tradycyjnymi wartościami kulturowymi wsi stymuluje troskę społeczności wiejskich o lokalną architekturę, pamiątki kultury materialnej, rzemiosło, sztukę kulinarną, zwyczaje i obrzędy. Na coraz bardziej zglobalizowanym rynku wzrasta zainteresowanie ofertą turystyczną związaną z dziedzictwem kulturowym. Istotą turystyki dziedzictwa kulturowego jest aktywne i świadome korzystanie z bogactwa kultury danego regionu i doświadczanie autentycznego kontaktu z lokalną społecznością.

W ostatnim czasie na znaczeniu zyskuje rolnictwo wielofunkcyjne określane jako uzyskiwanie wartości dodanej z podstawowej działalności rolniczej poprzez wprowadzanie dodatkowych funkcji opartych na zasobach gospodarstwa rolnego [Wilkin 2010]. Jednym ze sprawdzonych kierunków rolnictwa wielofunkcyjnego jest agroturystyka³, będąca formą turystyki wiejskiej. Idea rolnictwa wielofunkcyjnego jest w agroturystyce urzeczywistniana poprzez ściśle powiązanie rolniczego siedliska i zajęć gospodarskich z szerokim zakresem usług dla turystów.

Kapitał ludzki o pierwszorzędnym znaczeniu dla turystyki wiejskiej, w tym szczególnie agroturystyki, stanowią kobiety. Angażując się aktywnie w rozwijanie dodatkowej działalności w ramach gospodarstwa rolnego lub w przedsiębiorczość turystyczną, która wykracza poza zakres produkcji rolnej, kobiety mają wpływ na podtrzymywanie tradycji kulturowych na obszarach wiejskich i wzmacnianie regionalnej tożsamości⁴. Zakładaniu i prowadzeniu biznesu turystycznego przez kobiety sprzyja podobieństwo zakresu podstawowych zadań wynikających z obsługi gości z zakresem prac domowych. Współczesna agroturystyka obejmuje znacznie szerszy wachlarz usług turystycznych i rekreacyjnych opartych o zasoby gospodarstw rolnych i specyficzne walory środowiska wiejskiego: od noclegowych i żywieniowych, poprzez atrakcje czasu wolnego, po usługi społeczne i specjalistyczne produkty niszowe.

W kontekście wskazanych tendencji interesujące jest zbadanie roli kobiet w realizacji nowych trendów w rozwoju obszarów wiejskich oraz dokonanie analizy szans, jakie dla rozwoju zawodowego kobiet wynikają z rolnictwa wielofunkcyjnego i turystyki dziedzictwa kulturowego.

³ Agroturystyka to forma turystyki wiejskiej oparta na funkcjonującym gospodarstwie rolnym i atrakcjach związanych z rolnictwem (Turystyka wiejska: Rozwój wiejskiej bazy noclegowej. Podręcznik trenera, DG Agropgress, Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, Kraków 1996).

⁴ Sprawozdanie w sprawie kobiet i ich roli na obszarach wiejskich (2016/2204 (INI)), Parlament Europejski, 8.03.2017.

2. Cel, zakres i metodyka

Artykuł powstał w oparciu o raporty z badań prowadzonych w Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Krakowie w ramach międzynarodowych, krajowych i regionalnych projektów:

1. REWARD: „Raising Employability of Women through entrepreneurial Activities fostering Rural Development“ [Podnoszenie zdolności do zatrudnienia kobiet poprzez działania przedsiębiorcze wspierające rozwój obszarów wiejskich]⁵,
2. Gospodarstwa opiekuńcze – budowanie sieci współpracy⁶,
3. Przygotowanie kompleksowego programu wsparcia i szkoleń dla gospodarstw agroturystycznych w Małopolsce⁷.

Celem artykułu jest identyfikacja i ocena potencjału przedsiębiorczości kobiet w zakresie turystycznych usług komplementarnych związanych z rolnictwem wielofunkcyjnym i dziedzictwem kulturowym⁸. Dla jego osiągnięcia dokonano analizy literatury przedmiotu oraz wyników badań empirycznych, przeprowadzonych w ramach wymienionych wcześniej projektów.

W zakresie analizy literatury dokonano przeglądu dostępnych źródeł w obszarze demograficznej, społecznej i zawodowej sytuacji kobiet wiejskich oraz ich pozycji na rynku pracy. W części empirycznej wykorzystano wyniki badań ilościowych i jakościowych, prowadzonych następującymi metodami:

1. **Metodą wywiadu bezpośredniego z ekspertami.** Próba badawcza była dobrana celowo, na podstawie wiedzy o badanej populacji i celach badania. Próba obejmowała po jednym reprezentancie następujących środowisk z terenu Polski: kobiet-przedsiębiorców na obszarach wiejskich, stowarzyszeń kobiet, osób odpowiedzialnych za rozwój obszarów wiejskich, ekspertów ds. wielofunkcyjności, ekspertów ds. marketingu/dystrybucji, przedsiębiorców zajmujących się agroturystyką, ekspertów w dziedzinie dziedzictwa kulturowego, przedstawicieli środowiska akademickiego, przedstawicieli struktur samorządowych, w tym jednostek kultury. Wywiady przeprowadzono w marcu 2019 roku. Kwestionariusz wywiadu obejmował 36 pytań otwar-

⁵ Projekt nr 2018-1-FR01-KA202-047809 w ramach Programu ERASMUS + Współpraca na Rzecz Innowacji i Wymiany Dobrych Praktyk (KA2): Partnerstwa strategiczne (2018-2021)

⁶ Projekt SIR, CDR O/Kraków DROW-075-56/2016 (2016-2017)

⁷ SR KSOW Małopolska umowa nr IXa/231/FE/15 (2015-2016)

⁸ Dziedzictwo kulturowe rozumiane jako odziedziczone z przeszłości i funkcjonujące współcześnie dobra kultury, które mogą mieć formę fizyczną (materialną) oraz formę duchową (niematerialną) (Dziedzictwo kulturowe w badaniach. Tom 1: Polacy wobec dziedzictwa. Raport z badań społecznych. [red.] Chabiera A. i in., Narodowy Instytut Dziedzictwa, Uniwersytet Jagielloński, Warszawa – Kraków 2017, s. 12).

tych, które dotyczyły charakterystyki wybranych aspektów sytuacji i potencjału kobiet na obszarach wiejskich oraz opinii na temat nowych możliwości rozwoju i zatrudnienia.

2. **Metodą sondażu** przeprowadzonego wśród rolników i członków rodzin rolniczych uczestniczących w wojewódzkich spotkaniach informacyjno-edukacyjnych. Jego celem było rozpoznanie zainteresowania rolników i członków rodzin rolniczych prowadzeniem gospodarstwa opiekuńczego oraz uczestnictwem w działaniach dotyczących budowania sieci współpracy na rzecz tworzenia tych gospodarstw. Próba badawcza obejmowała 988 osób. Dobór próby był celowy, oparty na rekrutacji potencjalnie zainteresowanych tematem rolników i członków ich rodzin, przeprowadzonej przez doradców rolniczych z wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego. W ramach badania przeprowadzonego w lutym i marcu 2017 roku, rozdano tym osobom do wypełnienia 988 kwestionariuszy ankiety. Kwestionariusze te zostały wypełnione i zwrócone ankierom w liczbie 979.
3. **Metodą wywiadu telefonicznego** wśród 206 właścicieli gospodarstw agroturystycznych dobranych metodą warstwową proporcjonalną z terenu województwa małopolskiego. Badanie przeprowadzono w kwietniu i maju 2015 roku. Dostępne źródła i materiał badawczy pozwalają zrealizować założony cel pracy.

3. Społeczna i demograficzna sytuacja kobiet na obszarach wiejskich

Współczesna sytuacja kobiet na obszarach wiejskich w Polsce to wypadkowa zmian społeczno-gospodarczych na przełomie wieków – od uwłaszczenia chłopów w połowie wieku XIX i reformy rolnej, po odzyskanie niepodległości w 1918 roku, poprzez dramat dwóch wojen światowych w wieku XX i powojenny okres gospodarki socjalistycznej, aż po transformację ustrojową zapoczątkowaną w roku 1989 i globalną gospodarkę wolnorynkową wieku XXI. Tradycyjne społeczności wiejskie definiowały rolę kobiety wiążąc ją przede wszystkim z pracą w gospodarstwie rolnym i obowiązkami gospodyni domowej. Podczas gdy gospodarstwo rolne było prowadzone przez mężczyznę (ojca, męża, brata), domeną kobiet było prowadzenie domu oraz pełnienie funkcji opiekuńczo-wychowawczych wobec dzieci i osób starszych, ale także podtrzymywanie więzi rodzinnych i społecznych.

Tradycyjny podział ról jako czynnik ograniczający aktywność kobiet do sfery rodzinnej limitował nie tylko ich aktywność zawodową, ale też minimalizował obecność kobiet wiejskich w życiu publicznym. Pierwsza kobieta w Polsce została wybrana na sołtysa dopiero w 1951 r. Z czasem odsetek kobiet pełniących funkcje sołtyszek, wójtów i burmistrzów stopniowo wzrastał. W roku 2018 odsetek kobiet peł-

niących funkcję sołtysa wynosił 38%⁹. Praca społeczna kobiet na rzecz wsi zaznacza się przede wszystkim w działalności Kół Gospodyń Wiejskich (KGW), których liczbę szacuje się na ponad 21 tysięcy. KGW prowadzą działalność kulturalną i oświatową, kultywują lokalne zwyczaje, integrują i motywują mieszkańców do wspólnych działań. Według Michalskiej [2013], obecna aktywność kobiet wiejskich w Polsce to „wypadkowa walki dwóch porządków: starego, który domagał się od nich wielkiego zaangażowania w sferę prywatną i mocno obciążał obowiązками rodzinnymi i domowymi oraz nowego, rysującego nowe możliwości i formułującego odmienne oczekiwania wobec kobiet – zdobywania wykształcenia, aktywności zawodowej, przedsiębiorczości”.

Współczesne gospodynie wiejskie w Polsce to osoby aktywne, wykształcone, w wieku młodym i średnim, co istotnie przekłada się na podejmowanie przez nie nowych wyzwań, będących przejawem pozytywnie postrzeganej przedsiębiorczości¹⁰. Jako zalety, na rynku pracy kobiet mieszkających na wsi, uznaje się: wykształcenie, kwalifikacje, doświadczenie zawodowe, umiejętność pracy w zespole, kreatywność, odporność na stres, a także dobrą organizację pracy, obowiązkowość, zdyscyplinowanie i koncentrację na wykonywaniu zadań¹¹.

W ogólnej liczbie ludności Polski kobiety stanowią prawie 52%, w tym na obszarach wiejskich 49,5%. Na wsi na 100 mężczyzn przypada 101 kobiet (w miastach jest to 111). Przeciętnie, kobiety na wsi żyją o 8,7 lat dłużej niż mężczyźni i jest to jeden z najwyższych wskaźników w UE¹². W ostatnich latach wieś stała się atrakcyjnym miejscem zamieszkania, co skutkuje dodatnim saldem migracji dla wsi. Pomimo wielu problemów infrastrukturalnych i komunikacyjnych oraz braków w dostępie do usług, ponad 70% Polek mieszkających na wsi nie chce przeprowadzać się do miasta¹³.

Udział kobiet w liczbie zatrudnionych w Polsce ogółem, utrzymuje się od 2014 roku na poziomie blisko 49%¹⁴. Zarobki kobiet są przeciętnie o 7,2% niższe od zarobków mężczyzn, jednak jest to jeden z najniższych wskaźników w UE - średnia dla krajów UE wynosiła w 2016 roku 16,2%¹⁵. Zatrudnienie w rolnictwie w pełnym wymiarze znajduje około 40% pracujących mieszkanek polskiej wsi. Kobiety

⁹ Wieś w Polsce 2017: diagnoza i prognoza Raport z badania, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa, 2017.

¹⁰ Raport z badania „Sytuacja kobiet w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Specyfika, standardy, parytety i oczekiwania”. Szczecin, Konsorcjum Badawcze FOCUS GROUP, Centrum Rozwoju Społeczno- Gospodarczego Sp. z o.o., marzec 2012.

¹¹ Raport z badania „Zawodowa rola kobiet w społeczeństwie obywatelskim”, WUP Szczecin 2011.

¹² Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi, FDPA, Warszawa 2018.

¹³ TNS OBOP, Raport z badań „Polska wieś i rolnictwo”. Warszawa 2011

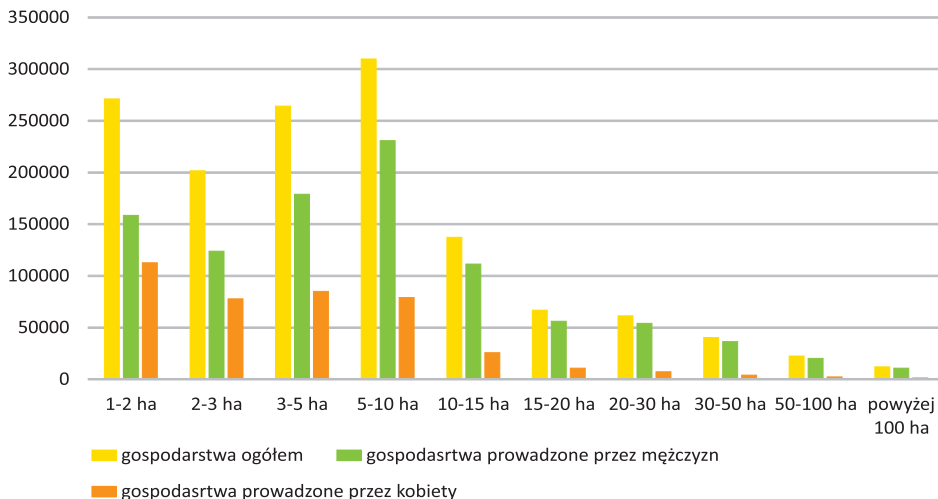
¹⁴ Kobiety i mężczyźni na rynku pracy, GUS, Warszawa 2018.

¹⁵ GUS, <https://stat.gov.pl/kobiety-i-mezczyzni-w-europie/bloc-2d.html?lang=pl> [10.05.2018].

stanowią ogółem ponad 29% zarządzających gospodarstwami rolnymi w Polsce. Jest to jeden z najwyższych wyników w Unii Europejskiej¹⁶, gdyż jedynie w trzech krajach nadbałtyckich oraz Austrii i Rumunii wskaźnik ten jest wyższy. Odsetek kobiet prowadzących gospodarstwa rolne maleje wraz ze wzrostem wielkości gospodarstwa rolnego. Największa liczba gospodarstw zarządzanych przez kobiety w Polsce dotyczy gospodarstw drobnych o powierzchni 1-5 ha¹⁷. W grupie obszarowej 10-15 ha co dziesiąte gospodarstwo zarządzane jest przez kobietę. Stosunkowo niewiele kobiet prowadzi gospodarstwa o powierzchni powyżej 15 ha. Nie wszystkie kobiety kierujące gospodarstwami rolnymi zatrudnione są wyłącznie w swoim gospodarstwie rolnym – prawie co trzecia z nich łączy to zajęcie z pracą poza gospodarstwem. „Kobiety rolniczki wnoszą do swoich gospodarstw: kobiecą intuicję, odwagę, wytrwałość w dążeniu do celu i cierpliwość w jego realizacji, konsekwencję w działaniu oraz wysoką odporność psychiczną na stres. Są przede wszystkim bardzo przedsiębiorcze, mądrze inwestują. Kobiety - rolniczki stale się doksztalcają, dzięki temu mądrze zarządzają swoimi gospodarstwami”¹⁸.

Rysunek 1

Udział kobiet w zarządzaniu gospodarstwem rolnym w Polsce w podziale na grupy obszarowe

Źródło: Eurostat.

¹⁶ Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2016 r., GUS, Warszawa 2017, s. 123.

¹⁷ Obszary wiejskie w Polsce w 2016 r., GUS, Warszawa 2017.

¹⁸ Aktualny stan zatrudnienia kobiet na obszarach wiejskich w Polsce, raport krajowy, RE-WARD - Raising Employability of Women through entrepreneurial Activities fostering Rural Development, Projekt nr 2018-1-FR01-KA202-047809, Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Krakowie, materiał niepublikowany.

Analiza SWOT w przedmiocie posiadanego potencjału dla rozwoju zawodowego kobiet mieszkających na obszarach wiejskich, będąca wynikiem przeprowadzonej pogłębionej analizy teoretycznej i empirycznej autorek, wykazuje wśród mocnych stron mieszkanki wsi: wyższe w porównaniu z mężczyznami wykształcenie, wysoką motywację do samokształcenia i doskonalenia wiedzy, kreatywność, silną osobowość, a także umiejętność radzenia sobie z problemami, samodzielność, dobrą organizację pracy, umiejętność planowania, zdolność do poświęcenia dla pracy i rodziny, a przez to zdolność do utrzymywania silnych więzi społecznych, kultywowania tradycji i kultury. Wśród słabych stron zaznacza się brak czasu na realizację swoich pasji oraz ograniczone możliwości realizacji wykształcenia w pracy zawodowej. Rozwojowi ambicji zawodowych i społecznych kobiet nie sprzyja słaba infrastruktura edukacyjna i społeczno-kulturalna. Problemem są duże odległości do dobrej jakości miejsc pracy, edukacji, kultury, mało atrakcyjne i mniej płatne oferty pracy na miejscu. Znajduje to odzwierciedlenie w większym bezrobociu kobiet na terenach wiejskich, niż w miastach¹⁹.

Sytuacja zawodowa kobiet na obszarach wiejskich stale ewoluuje. Zmiany są determinowane koniunkturą gospodarczą i warunkami dla przedsiębiorczości oraz dostępem do wiedzy. Aktywności zawodowej kobiet sprzyja rozwój nowych technologii i możliwości pracy zdalnej, zmiana modelu rodziny oraz instrumenty wsparcia w ramach polityki społecznej państwa. Szansą może być także wzrost podaży usług, w których potencjalnie większe możliwości na zatrudnienie mają kobiety, na przykład rosnący rynek usług opiekuńczych w związku ze starzeniem się społeczeństwa. Z kolei źródłem zagrożenia mogą być migracje ze wsi, szczególnie osób dobrze wykształconych, słaba dostępność miejsc pracy dla osób ze specjalistycznym wykształceniem na obszarach wiejskich, a także wciąż funkcjonujące negatywne stereotypy pracodawców wobec zatrudnienia kobiet, związane z ograniczoną przydatnością w okresie ciąży i wychowania dzieci.

4. Aktywizacja zawodowa kobiet i ich potencjał w zakresie wielofunkcyjnego rolnictwa i dziedzictwa kulturowego

Zgodnie z definicją Słownika Języka Polskiego, aktywizacja to pobudzanie do aktywności i wzmaganie tej aktywności. Według K. Piątka [2008] aktywizacja oznacza „*intencjonalne pobudzanie (nawoływanie, ożywanie, dynamizowanie) do działań,*

¹⁹ Szerzej o niskiej aktywności zawodowej kobiet na obszarach wiejskich m.in. w: Rollnik-Sadowska E., 2010: *Przedsiębiorczość kobiet w Polsce*, Difin, Warszawa; Sawicka J. 2010: *Sytuacja kobiet wiejskich na rynku pracy i w rolnictwie* [w:] *Raport: Kobiety dla Polski, Polska dla kobiet 20 lat transformacji 1989-2009*. Fundacja Feminoteka, Warszawa; Marks-Krzyszowska M., 2012: *Ekonomiczne i społeczno-kulturowe aspekty braku aktywności zawodowej kobiet na wsi oraz sposoby ich ograniczania*, *Więś i Rolnictwo* 4 (157).

do aktywności”. Może ono odnosić się zarówno do jednostki, małej grupy jak i całego społeczeństwa. A. Michalska-Żyłka [2008] proponuje, aby aktywizację zawodową kobiet rozważać z perspektywy rozwoju przedsiębiorczości. Zatem pojęcie aktywizacji zawodowej obejmować będzie tutaj wszelkiego rodzaju działania, które przyczyniają się do zwiększania aktywności zawodowej jednostki - poszerzanie swoich kompetencji zawodowych, przekwalifikowywanie się, zakładanie nowych przedsięwzięć, czy też rozwijanie i poszerzanie już prowadzonych przedsiębiorstw.

Aktywności zawodowe w obszarze rolnictwa wielofunkcyjnego i dziedzictwa kulturowego podejmowane przez kobiety wiejskie, dotyczą głównie: agroturystyki i turystyki wiejskiej, sztuki ludowej i rękodzieła artystycznego, żywności tradycyjnej i regionalnej, interpretacji lokalnego dziedzictwa, edukacji i opieki w gospodarstwie, utrzymywania ras zachowawczych zwierząt i cennych gatunków roślin, estetyzacji wsi.

W oparciu o uzyskany materiał z kwestionariuszy wywiadu, użytych podczas badań prowadzonych w ramach projektu REWARD metodą wywiadu bezpośredniego w marcu 2019 roku z dziewięcioma wybranymi ekspertami polskimi, wyselekcjonowane zostały aktywności o największym znaczeniu dla rozwoju rolnictwa wielofunkcyjnego w Polsce (rysunek 2).

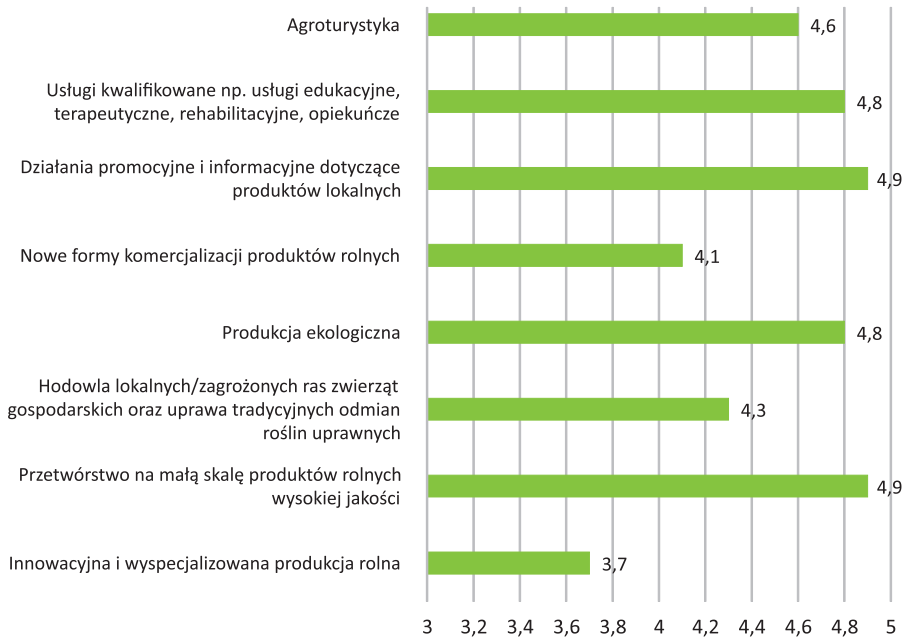
Jako działania o największym znaczeniu zostały wskazane te, które związane są z produkcją i promocją produktów lokalnych, produktów ekologicznych, ale także te polegające na wprowadzaniu usług kwalifikowanych. W praktyce najbardziej rozpowszechnioną i utrwaloną dziedzinę dodatkowej działalności zarobkowej gospodarstw wiejskich stanowi agroturystyka i turystyka wiejska. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi szacuje liczbę obiektów agroturystycznych w Polsce na poziomie około 8,5 tys.

Jak wynika z wywiadu telefonicznego przeprowadzonego metodą warstwową proporcjonalną wśród 206 właścicieli gospodarstw agroturystycznych, dobranych z terenu województwa małopolskiego (w ramach badania potrzeb edukacyjnych kwaterodawców wiejskich Małopolski) – właścicielem gospodarstwa agroturystycznego jest tam przede wszystkim kobieta w średnim lub starszym wieku (zwykle powyżej 55 lat), posiadająca najczęściej wykształcenie średnie, której głównym źródłem utrzymania jest przede wszystkim praca w gospodarstwie. Średnia wielkość takiego gospodarstwa nie odbiega znacznie od średniej wielkości gospodarstwa rolnego na terenie województwa małopolskiego i wynosi około 4,5 ha²⁰.

²⁰ Badanie potrzeb edukacyjnych kwaterodawców wiejskich Małopolski, w ramach projektu Przygotowanie kompleksowego programu wsparcia i szkoleń dla gospodarstw agroturystycznych w Małopolsce, CDR Kraków 2015.

Rysunek 2

Znaczenie różnych aktywności dla rozwoju rolnictwa wielofunkcyjnego w ocenie ekspertów projektu REWARD

Legenda: 1 – bardzo małe znaczenie; 5 – bardzo duże znaczenie

Źródło: Aktualny stan zatrudnienia kobiet na obszarach wiejskich w Polsce, raport krajowy, REWARD.

Dominująca rola kobiet w prowadzeniu specjalistycznych usług społecznych w gospodarstwie rolnym została wykazana na podstawie analizy ogólnopolskiej bazy Zagród Edukacyjnych. Na 273 Zagrody funkcjonujące w październiku 2019 roku, 45% jest prowadzone przez kobietę, a kolejne 27% wspólnie przez małżeństwa. Fakt ten potwierdzają wyniki krajowego badania sondażowego, przeprowadzonego wśród rolników i członków rodzin rolniczych w lutym i marcu 2017 roku. Z analizy zebranych 979 kwestionariuszy wywiadu wynika, że 75% osób zainteresowanych prowadzeniem gospodarstwa opiekuńczego²¹ stanowiły kobiety²².

²¹ Gospodarstwo opiekuńcze to forma gospodarowania polegająca na łączeniu działalności rolniczej z opieką nad osobami potrzebującymi wsparcia (Gospodarstwa opiekuńcze. Budowanie sieci współpracy, CDR O/Kraków, Kraków 2017, s.6).

²² Badanie prowadzone w ramach projektu Gospodarstwa opiekuńcze – budowanie sieci współpracy wśród uczestników spotkań informacyjno-szkoleniowych. Szerzej o wynikach badania: Gospodarstwa opiekuńcze – budowanie sieci współpracy. Raport z badań, CDR O/Kraków, Kraków 2017.

Rodzaje aktywności, które mogą być rozwijane w ramach rolnictwa wielofunkcyjnego w zestawieniu z możliwymi do wykorzystania zasobami materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego prezentuje tabela 1.

Tabela 1

Zasoby dziedzictwa kulturowego wspierające rozwój rolnictwa wielofunkcyjnego

Kierunek rolnictwa wielofunkcyjnego	Zasoby dziedzictwa kulturowego możliwe do wykorzystania	
	niematerialne	materialne
Innowacyjna i wyspecjalizowana produkcja rolna	<ul style="list-style-type: none"> ■ Kultura rolna; tradycje w danym obszarze produkcji; ■ Wykorzystanie znaczenia miejsca pochodzenia, tradycyjnej metody produkcji; ■ Umiejętności lokalnej społeczności; ■ Wytwarzanie produktów w systemach jakości żywności. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Tradycyjne otoczenie gospodarstwa – zachowana architektura lub elementy dekoracyjne do ozdoby budynków; ■ Lokalne i tradycyjne maszyny rolnicze.
Przetwórstwo na małą skalę produktów rolnych wysokiej jakości	<ul style="list-style-type: none"> ■ Tradycje kulinarne danego regionu, lokalne przepisy i receptury; ■ Lokalne zwyczaje związane z wytwarzaniem określonych produktów; ■ Rytuał przygotowywania i podawania posiłków. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Tradycyjne uprawy – widok sadu, „szachownicy pól”; ■ Tradycyjny sprzęt i urządzenia do przetwórstwa; ■ Tradycyjne miejsca wykonywania produktów; ■ Potencjał gospodarstw rolnych, wielopokoleniowe gospodarstwa rodzinne (siła robocza, marka rodzinna).
Hodowla lokalnych/ zagrożonych ras zwierząt gospodarskich oraz uprawa tradycyjnych odmian roślin uprawnych	<ul style="list-style-type: none"> ■ Pamięć smaku; ■ Tradycje hodowlane obszaru; ■ Wykorzystanie informacji o wartości starych ras i odmian; ■ Łączenie tradycyjnych gatunków i odmian z przetwórstwem; ■ Wykorzystanie doświadczenia, wiedzy i umiejętności osób, które jeszcze pamiętają bądź same prowadziły chów zwierząt ras dzisiaj zagrożonych – korzystanie z przekazu bezpośredniego z pokolenia na pokolenie, o sposobie hodowli, uprawy metodami tradycyjnymi; 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Zachowanie starych sadów; ■ Odnowienie i wprowadzenie od nowa do chowu ras zwierząt już od kilkudziesięciu lat niewystępujących w gospodarstwach, a bardzo cennych pod względem wartości odżywczych np. mięsa, mleka; pozyskanie innych surowców takich jak skóry, wełna i wykorzystania w produkcji ekologicznej; ■ Powrót do upraw odmian tradycyjnych roślin – niemodyfikowanych genetycznie (pszenicy, prosa, gryki, ziół: mięty, dziurawca, lawendy, cykorii).

Kierunek rolnictwa wielofunkcyjnego	Zasoby dziedzictwa kulturowego możliwe do wykorzystania	
	niematerialne	maturalne
Hodowla lokalnych/ zagrożonych ras zwierząt gospodarskich oraz uprawa tradycyjnych odmian roślin uprawnych c.d.	<ul style="list-style-type: none"> ■ Wyrobienie przekonania o konieczności zachowania w hodowli i uprawie starych ras jako zasobów genowych dla tworzenia odmian nowych sprawdzających się w danym regionie. 	
Produkcja ekologiczna	<ul style="list-style-type: none"> ■ Świadomość ekologiczna; o ważności uprawy czy hodowli w warunkach ekologicznych, a także o wpływie na zdrowie osób, które potem te pokarmy spożywają; ■ Przekazywanie wiedzy o sposobach ochrony roślin metodami ekologicznymi, w tym o wzajemnym oddziaływaniu roślin i zwierząt; ■ Znajomość zjawisk przyrody specyficznych dla danego miejsca. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Drobne gospodarstwa rolne, produkcja na niewielką skalę; ■ Zasoby materialne, ukształtowanie terenu, krajobraz, czyste środowisko; ■ Sadzonki tradycyjnych odmian; ■ Tradycyjny sprzęt wykorzystywany do produkcji.
Nowe formy komercjalizacji produktów rolnych	<ul style="list-style-type: none"> ■ Umieszczanie na etykietach opisów nawiązujących do historii produktu; ■ Umiejętność pracy w grupie, np. na rzecz produkcji i sprzedaży płodów rolnych. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Istniejące produkty o charakterze lokalnym; ■ Wykorzystanie do opakowań materiałów nawiązujących do dziedzictwa kulturowego: drewno, słoma, wiklina; ■ Wykorzystanie do sprzedaży miejsc związanych z dziedzictwem, np. tradycyjnych zabudowań na terenie gospodarstwa lub punktów promocji regionów.
Działania promocyjne i informacyjne dotyczące produktów lokalnych	<ul style="list-style-type: none"> ■ Opowieści, legendy, zapiski; ■ Wykorzystanie tradycyjnej kultury obszaru (np. muzyki, charakterystycznych lokalnych materiałów) do działań marketingowych; ■ Lokalny język. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Naczynia, w których podawane są potrawy związane z danym miejscem; ■ Własne publikacje, strona internetowa z elementami regionalnymi; ■ Stosowanie tradycyjnych materiałów do promocji.
Usługi kwalifikowane np. usługi edukacyjne, terapeutyczne, rehabilitacyjne, opiekuńcze	<ul style="list-style-type: none"> ■ Historia miejsca, legendy, zwyczaje, obrzędy, tradycje kulinarne do wykorzystania w prowadzeniu zajęć i warsztatów; 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Tradycyjne, historyczne przedmioty, urządzenia i zabudowania do wykorzystania w prowadzeniu zajęć i warsztatów;

Kierunek rolnictwa wielofunkcyjnego	Zasoby dziedzictwa kulturowego możliwe do wykorzystania	
	niematerialne	maturalne
Usługi kwalifikowane np. usługi edukacyjne, terapeutyczne, rehabilitacyjne, opiekuńcze c.d.	<ul style="list-style-type: none"> ■ Wykorzystanie tradycyjnych sposobów uprawy ziemi do zajęć i warsztatów; ■ Serwowanie lokalnych potraw podczas organizowanych zajęć i warsztatów; ■ Obserwacja lub możliwość wzięcia udziału w nauce rękodzieł (malowanie, rzeźbienie, garncarstwo, haftowanie, plecenie koszyków itp.). 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Powstanie skansenów, izb regionalnych ze zbiorami wytworów rękodzieła, urządzeń do produkowania; ■ Wykorzystanie tradycyjnych stylów budownictwa do aranżacji przestrzeni; ■ Tradycyjne rasy zwierząt i odmiany roślin wykorzystywane do terapii; ■ Ogrody ziołowe; ■ Wykorzystanie miejsc składowania siana, szałasy do zabaw dzieci; ■ Zajęcia rekreacyjne na ścieżce zdrowia, w ogrodzie, uprawianie działki ogrodniczej, udział w pracach gospodarskich, degustacja produktów pochodzących z gospodarstwa, wykorzystanie tradycyjnych zasobów (np. roślin, sposobów wytwarzania) – do świadczenia usług edukacyjnych; tradycji pszczelarskich – do apiterapii; wiejskich zapachów lasów i łąk – do aromaterapii).
Agroturystyka	<ul style="list-style-type: none"> ■ Krajobrazy wiejskie – wykorzystanie w organizacji pobytu turystów; ■ Tradycja i kultura jako element oferty turystycznej; ■ Muzyka lokalna – organizacja imprez; serwowanie posiłków przy jej akompaniamencie; ■ Przepisy, zwyczaje, obyczaje – np. prezentacje i pokazy dla turystów; potrawy kulinarne wytwarzane w zgodzie z tradycją są istotnym elementem tworzenia kultury danego regionu; ■ Możliwość zapoznania się z tradycją, historią wsi i regionu, jej folklorem, poznanie kuchni regionalnej; ■ Możliwość udziału we wszelkiego rodzaju imprezach w tym m.in. festyny, odpusty, jarmarki; ■ Gościnność, tradycyjne wartości, obrzędy. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Styl budownictwa, aranżacja wnętrz w stylu charakterystycznym dla danego regionu; ■ Meble tradycyjne; ■ Strój gospodarzy nawiązujący do tradycji; ■ Potrawy przygotowane z lokalnych produktów; ■ Zagroda wiejska i możliwość zaadoptowania pomieszczeń na cele agroturystyczne; ■ Duży potencjał do powstania gospodarstw agroturystycznych, np. piękne krajobrazy, liczne zabytki, rzeka, kompleksy leśne; ■ Otoczenie przyrodnicze, bliskość natury i piękna krajobrazu.

Źródło: Aktualny stan zatrudnienia kobiet na obszarach wiejskich w Polsce, raport krajowy, REWARD.

5. Szanse wykorzystania wielofunkcyjności gospodarstw rolnych i dziedzictwa kulturowego w turystyce

Ranga dziedzictwa kulturowego w działalności przedsiębiorczej wynika przede wszystkim z wielości i różnorodności jego elementów składowych, do których zalicza się np.: dobrze zachowane zabytki, budownictwo wiejskie, kultywowane zwyczaje i obrzędy, tradycje kulinarne, stroje ludowe, izby regionalne i muzea, a także pomniki przyrody czy parki krajobrazowe.

W ocenie ekspertów, objętych badaniami prowadzonymi w ramach projektu REWARD metodą wywiadu bezpośredniego w marcu 2019 roku, zasoby dziedzictwa kulturowego mogą skutecznie stymulować działalność gospodarczą na wsi, ze względu na swój oryginalny i innowacyjny charakter. Czynnikiem sprzyjającym jest zainteresowanie kwaterodawców wiejskich rozszerzaniem swojej oferty.

Jak wynika z badań prowadzonych metodą wywiadu telefonicznego w kwietniu i maju 2015 roku w ramach projektu „Przygotowanie kompleksowego programu wsparcia i szkoleń dla gospodarstw agroturystycznych w Małopolsce”, co czwarty kwaterodawca w Małopolsce zamierza proponować nowe usługi dla turystów oraz co trzeci planuje podnosić standard usług przy utrzymaniu dotychczasowej pojemności obiektu²³. Wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego jest postrzegane jako szansa na wzbogacenie oferty agroturystycznej.

Szanse i możliwości rozwoju turystyki kulturowej w Polsce są warunkowane kilkoma czynnikami, które można znaleźć w obrębie czynników strategicznych rozwoju rolnictwa wielofunkcyjnego podanych w macierzy SWOT (tabela 2). Z analizy wskazanych czynników rozwoju turystyki dziedzictwa można wyciągnąć następujące wnioski. Niezbędna jest wymiana dobrych praktyk pomiędzy potencjalnymi osobami zainteresowanymi podjęciem działań przedsiębiorczych oraz osobami, które już odnoszą sukcesy w tej sferze. Potrzebne jest wspieranie działań ukierunkowanych na turystykę kulturową na obszarach wiejskich poprzez systemowe szkolenia w zakresie dziedzictwa kulturowego, fachowe doradztwo, system zachęt (np. dotacje na tego typu działalność) oraz promocję przedsięwzięć wykorzystujących dziedzictwo kulturowe. Szanse wynikają z przemian w mentalności. Społeczeństwo zwraca coraz większą uwagę na tożsamość i kulturę lokalną, ludzie chcą poznawać świat, spędzać czas aktywnie, poznawać nowe miejsca, które odróżniają się od innych. Szansą na aktywizację i rozwój osobisto-zawodowy jest zatem kreowanie w regionach własnych marek lokalnych, opartych na miejscowych wartościach kulturowych.

²³ Badanie potrzeb edukacyjnych op.cit.

Tabela 2

Analiza SWOT – czynniki rozwoju rolnictwa wielofunkcyjnego

Mocne strony	<ul style="list-style-type: none"> ■ Duża liczba gospodarstw, które mogą rozwijać różne kierunki działalności; ■ Możliwość wykorzystywania podstawowej funkcji – wytwórczej – do świadczenia innych usług; ■ Bogate i różnicowane zasoby kulturowe wsi; ■ Dostępność środków finansowych na rozpoczęcie i prowadzenie działalności pozarolniczej. 	Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> ■ Zbyt mała promocja obszarów wiejskich pod względem kulturowym; ■ Zbyt mała liczba animatorów kultury wiejskiej i lokalnych liderów kultury; ■ Zbyt mała przedsiębiorczość osób, brak wiedzy i umiejętności; ■ Brak kapitału własnego na rozpoczęcie działalności gospodarczej i skomplikowane procedury w przypadku pozyskiwania kapitału obcego; ■ Ograniczony popyt – brak świadomości i działań promocyjnych odnośnie usług i produktów oferowanych na obszarach wiejskich; ■ Brak wiedzy i pomysłów jak tworzyć i realizować innowacyjne projekty.
Szanse	<ul style="list-style-type: none"> ■ Popyt na przetwórstwo, rolnictwo ekologiczne i usługi specjalistyczne; ■ Wzrost długości życia; ■ Wspieranie poprzez programy finansowe kładące nacisk na wielofunkcyjny rozwój wsi, zachęty finansowe na podejmowanie działalności w różnych branżach; ■ Rosnące wewnętrzne zainteresowanie produktami z wielofunkcyjnych gospodarstw; ■ Pobudzenie lokalnych inicjatyw; ■ Poprawa infrastruktury technicznej. 	Zagrożenia	<ul style="list-style-type: none"> ■ Spadek koniunktury gospodarczej; ■ Przemiany ekonomiczne zagrażające istnieniu gospodarstw rodzinnych; ■ Opuszczenie rodzinnych gospodarstw przez młodych ludzi z terenów wiejskich; ■ Zanikanie rolniczego charakteru obszarów wiejskich oraz krajobrazu wiejskiego i przyrodniczego; ■ Starzenie się populacji wiejskiej.

Źródło: Opracowanie własne.

Pomimo coraz większego zainteresowania dziedzictwem kulturowym, wiedza i wiadomości dot. zagadnienia pozostają wciąż na stosunkowo niskim poziomie. Produkty lokalne i regionalne mają wąską grupę odbiorców. Wśród problemów, po stronie samych mieszkańców wsi, eksperci wskazywali także: słabą wiedzę o dziedzictwie kulturowym i jego znaczeniu, brak doświadczeń związanych z podróżowaniem i odkrywaniem, niedostateczny poziom przedsiębiorczości, w tym zakresie umiejętności strategicznego planowania, słaby dostęp do doradztwa w zakresie rozwoju przedsiębiorczości, brak kapitału na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Bariery wykorzystywania dziedzictwa kulturowego może być brak kompetencji mieszkańców wsi do identyfikowania wszystkich wartościowych elementów dziedzictwa kulturowego, niedoceniające tych walorów, które wzbudzają

uznanie i zachwyty osób odwiedzających, niszczenie śladów przeszłości (wyrzucanie na śmietnik, palenie pamiątek), brak świadomości i wiedzy w utrzymaniu budownictwa charakterystycznego dla danego obszaru, niewystarczająca dbałość o podtrzymywanie zwyczajów, brak należytego pielęgnowania lokalnej przyrody, a także niechęć do eksponowania walorów dziedzictwa.

Wśród zagrożeń dla rozwoju działalności bazującej na zasobach dziedzictwa kulturowego, oprócz tych wynikających z przyczyn społeczno-politycznych i globalnych (np. kryzys gospodarczy), należy również wskazać ograniczony rynek odbiorców usług i produktów, dominację masowej kultury i stylu życia, w którym nie ma miejsca na turystykę dziedzictwa. Zagrożeniem jest także brak lub niedostateczna współpraca mieszkańców wsi w tworzeniu ofert regionalnych, a także niewystarczająca promocja dziedzictwa jako ważnego elementu życia społeczeństw, co w konsekwencji może wywołać zanik potrzeby korzystania z dziedzictwa kulturowego w ogóle.

6. Wnioski i podsumowanie

W rozwoju obszarów wiejskich ważną rolę odgrywają kobiety. Analiza aktualnej sytuacji społeczno-demograficznej uwarunkowanej historycznie wskazuje na ich wiedzę, kompetencje i potencjał, jaki może zostać wykorzystany do zwiększenia aktywności w zakresie działań wielofunkcyjnych. Analizy przeprowadzone w przedmiotowym opracowaniu potwierdzają, że szansą dla kobiet wiejskich na ich aktywizację zawodową jest turystyka wiejska, której szczególnym zasobem są wielofunkcyjne gospodarstwa rolne.

Na perspektywy rozwoju wielofunkcyjności w rolnictwie i na obszarach wiejskich korzystnie wpływa wzrost świadomości społeczeństwa na temat walorów przyrodniczo-kulturowych wsi i jakości tradycyjnej żywności. Szczególnego znaczenia nabierają zasoby dziedzictwa kulturowego, które wciąż są w niskim stopniu wykorzystywane, a które mogą w bardzo różnorodny sposób wspierać i wzbogacać działalność gospodarstw, w tym gospodarstw agroturystycznych.

Zaangażowanie kobiet w rolnictwo wielofunkcyjne i turystykę dziedzictwa sprzyja ich dalszemu upodmiotowieniu oraz pokazuje, że tradycyjne wartości w istotny sposób kształtują sytuację również rozwiniętych społeczności wiejskich.

LITERATURA

1. Aktualny stan zatrudnienia kobiet na obszarach wiejskich w Polsce, raport krajowy, REWARD - Raising Employability of Women through entrepreneurial Activities fostering Rural Development, Projekt nr 2018-1-FR01-KA202-047809, Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Krakowie, materiał niepublikowany.
2. Chabiera A. i in. [red.] (2017): Dziedzictwo kulturowe w badaniach. Tom 1: Polacy wobec dziedzictwa. Raport z badań społecznych. Narodowy Instytut Dziedzictwa, Uniwersytet Jagielloński, Warszawa – Kraków 2017.
3. Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2016 r., GUS, Warszawa 2017.
4. Gospodarstwa opiekuńcze. Budowanie sieci współpracy, CDR O/Kraków, Kraków 2017.
5. GUS, <https://stat.gov.pl/kobiety-i-mezczyzni-w-europie/bloc-2d.html?lang=pl> [10.05.2018].
6. Kobiety i mężczyźni na rynku pracy, GUS, Warszawa 2018.
7. Marks-Krzyszowska M. (2012): Ekonomiczne i społeczno-kulturowe aspekty braku aktywności zawodowej kobiet na wsi oraz sposoby ich ograniczania. *Więś i Rolnictwo* 4 (157), s. 128-138.
8. Michalska S. (2013): Tradycyjne i nowe role kobiet wiejskich, *Więś i Rolnictwo*, nr 2 (159), s. 124 – 139.
9. Michalska-Żyła A. (2008): Gotowość kobiet wiejskich do podjęcia pracy – uwarunkowania i perspektywy [w:] *Diagnoza sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*, [red.] J. Krzyszkowski, MPiPS, Warszawa.
10. Obszary wiejskie w Polsce w 2016 r., GUS, Warszawa 2017.
11. Piątek K. (2008): Perspektywy działań aktywizujących podejmowanych przez służby społeczne na rzecz kobiet wiejskich [w:] *Diagnoza sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*, [red.] J. Krzyszkowski, MPiPS, Warszawa.
12. *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*, FDPA, Warszawa 2018.
13. Raport z badania „Sytuacja kobiet w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Specyfika, standardy, parytety i oczekiwania”. Szczecin, Konsorcjum Badawcze FOCUS GROUP, Centrum Rozwoju Społeczno- Gospodarczego Sp. z o.o., marzec 2012.
14. Raport z badania „Zawodowa rola kobiet w społeczeństwie obywatelskim, WUP Szczecin 2011.
15. Raport z badań: Potrzeby szkoleniowo-edukacyjne kwaterodawców wiejskich w: Przygotowanie kompleksowego programu wsparcia i szkoleń dla gospodarstw agroturystycznych w Małopolsce, Raport z zadania zleconego, Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Krakowie, 2015, s. 8-40.
16. Rollnik-Sadowska E. (2010): *Przedsiębiorczość kobiet w Polsce*, Difin, Warszawa.
17. Sawicka J. (2010): *Sytuacja kobiet wiejskich na rynku pracy i w rolnictwie [w:] Raport: Kobiety dla Polski, Polska dla kobiet 20 lat transformacji 1989-2009*. Fundacja Femi-noteka, Warszawa.
18. Sprawozdanie w sprawie kobiet i ich roli na obszarach wiejskich (2016/2204 (INI)), Parlament Europejski, 8.03.2017.
19. *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030*, MRiRW, Projekt z dnia 29 maja 2019 r.

20. Turystyka dziedzictwa. Poradnik dla organizacji pozarządowych. [red.] N.Gałuszka, D.Zaręba, B.Kazior, Fundacja Partnerstwo dla środowiska, Kraków 2008.
21. Turystyka wiejska: Rozwój wiejskiej bazy noclegowej. Podręcznik trenera, DG Agro-progress, Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, Kraków 1996.
22. Wieś w Polsce 2017: diagnoza i prognoza Raport z badania, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa, 2017.
23. TNS OBOP, Raport z badań „Polska wieś i rolnictwo”. Warszawa 2011.
24. Wilkin J. (2010): Wielofunkcyjność rolnictwa. Kierunki badań, podstawy metodologiczne i implikacje praktyczne, IRiRW PAN, Warszawa.
25. Wojciechowska J. (2009): *Procesy i uwarunkowania rozwoju agroturystyki w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

ELŻBIETA KMITA-DZIASEK, JÓZEFINA KRÓL-NOWINSKI

AKTYWIZACJA ZAWODOWA KOBIET POPRZEZ TURYSTYKĘ DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA OBSZARACH WIEJSKICH

Słowa kluczowe: *agroturystyka, rolnictwo wielofunkcyjne, turystyka dziedzictwa kulturowego*

STRESZCZENIE

Kobiety stanowią bogaty kapitał ludzki o pierwszorzędnym znaczeniu dla rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. Gospodynie wiejskie mają swoją ugruntowaną pozycję w działalności agroturystycznej oraz stanowią potencjał rozwoju przedsiębiorczości w zakresie działalności związanych z rolnictwem wielofunkcyjnym i dziedzictwem kulturowym.

W niniejszym artykule podjęto się próby identyfikacji i oceny szans zawodowych kobiet, implikowanych rozwojem turystyki dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich. Analizę oparto o studia literaturowe oraz wyniki badań empirycznych prowadzonych w ramach projektów międzynarodowych, krajowych i regionalnych.

W artykule scharakteryzowano sytuację społeczno-ekonomiczną kobiet wiejskich w Polsce oraz czynniki determinujące rozwój wielofunkcyjności rolnictwa i turystyki dziedzictwa kulturowego. Analizie zostały poddane możliwości zatrudnienia, samozatrudnienia lub uzyskiwania dodatkowego dochodu kobiet w oparciu o usługi turystyczne związane z dziedzictwem kulturowym. Szczególny nacisk położono na endogeniczny potencjał gospodarstwa rolnego w zakresie wspierania agroturystyki i turystyki dziedzictwa kulturowego, stanowiących wybrane kierunki wielofunkcyjnego rolnictwa.

ELŻBIETA KMITA-DZIASEK, JÓZEFINA KRÓL-NOWINSKI

PROFESSIONAL ACTIVATION OF WOMEN THROUGH CULTURAL HERITAGE
TOURISM IN RURAL AREAS

Keywords: *agritourism, multifunctional farming, heritage tourism*

SUMMARY

Women are rich human capital of primary importance for the development of rural areas in Poland. Rural housewives have their established position in agritourism and constitute the potential for entrepreneurship development in the field of activities related to multifunctional agriculture and cultural heritage.

The article deals with the identification and assessment of women's professional opportunities implied by the development of heritage tourism in rural areas. The analysis was based on literature studies and the results of empirical research conducted as part of international, national and regional projects.

The article characterizes the socio-economic situation of rural women in Poland and factors determining the development of multifunctionality of agriculture and heritage tourism. The possibilities of employment, self-employment or obtaining additional income for women based on heritage-related tourist services were analyzed. Particular emphasis was placed on the endogenous potential of the farm in maintaining and passing on traditions and culture related to farming, animal husbandry, local processing, running a rural household, as well as local identity shaped by the broadly understood rural economy.

e-mail: e.dziasek@cdr.gov.pl
j.krol@cdr.gov.pl